

היות ונצטבר חומר רב בשמונת כרכי נועם בעניינים הנוגעים
לרפואה בשבת ורפואה כללית, וכן המסתעף מעניינים אלו השייכים
למקצוע הרפואה וההלכה כגון: ניתוחי מיתם, ניתוח הפראפטאמ, הורעה מלאכותית, הפלה, מילה ועוד, אמרנו לרכז את כל אלו
במדור מיוחד כדי להקל על הדורש להשתמש בחומר רב עניין זה,
ולרגל המלאכה הוספנו מכמה ספרים הרנים בנושאים אלו. מובן
שלא תמצתנו את כל החומר השייך לסוגיא זו, ורק הצבנו דברים
בשם אומרים להאיר ולעורר את המעיין.

קונטרס הרפואה

בעריכת

הרב חנוך זונדל גרופברג

גדר חולה שיש בו סכנה

א.

בענין חולה שיש בו סכנה שדוחה שבת מה זה הנקרא סכנה, נראה שהדבר
תלוי אם המחלה כמות שהיא יכולה להביא לידי מיתה, אלא שרבים מתגברים
על המחלה וחיים, או נקרא חולה שיש בו סכנה, מכיון שהדבר המביא לידי
מיתה ח"ו כבר נמצא שם בגוף החולה, והוא המביא סכנת מות במקרה אחד
מני אלף אפילו, אבל אם המחלה כשהיא לעצמה אם לא יוולד שם דבר חדש
אינה עלולה להביא לידי מיתה, אלא שע"ז יכול לבוא דבר חדש גולד שיביא
את הסכנה, באופן זה אנו דנים, אם הדבר מצוי שיבוא לידי כך הרי זה נקרא
ג"כ סכנה... ומתוך כך יש לדון גם במחלה מדבקת שהיא מתפשטת והולכת
ואם לא יעשו דבר המונע התפשטות מחלה זו, היא עלולה להתפשט על אחרים
ולסכנם, הרי זה כמו להבה שאחזה בבית שאין להציל אלא בכבוי השריפה,
אע"פ שהשריפה עוד לא התפשטה שם... ומכאן תשובה למה שהעיר ד"ר יעקב
לוי מדברי חזו"א על סכנה קרובה וסכנה רחוקה עפ"ד הגמרא עירובין מ"ה ב',
אבל אין זה סכנה רחוקה כלל, אלא שאין זו סכנה מפני שאינו מצוי אלא
במקרה יוצא מן הכלל...

אמנם בב"י סי' שכ"ח הביא מדברי רבינו ירוחם נתיב י"ב בה"ט בשם יש מי שכתב שכל דבר שאין בו סכנה עתה, אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא, ומוזה מוכח לכאורה שכל שאין שם סכנה עכשיו מיד, אע"פ שעלול לבוא לידי סכנה אסור לחלל שבת. אבל לא ראיתי מן הפוסקים שאחר ב"י שיביאו דברי רבינו ירוחם אלו, ואף הרי"ו לא הכריע אלא כתב יש מי שאומר, וגראה שאף לדיעה זו לא אמרו אלא אם אין הסכנה עלולה לבוא ואין זה מצוי שיבוא, אבל אם הוא מצוי, הלא זה לא גרע ממה שאמרו בכברי דליקה שאפילו לחצר אחרת שמא תעבור מותר... אלא ודאי כיון שהסכנה עלולה לבוא חוששין לה ומונעין אותה שלא תבוא.

שוב ראיתי בעיקר הדבר אם מחללין את השבת כשהסכנה עדיין איננה אלא היא עלולה לבוא כבר נפסק להלכה בסי' שכ"ח סעיף ה' במכה שאינה של חלל נשאלין בבקי ובחולה עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחלול או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות. ובמג"א ציין דלא כע"ש שהביא דברי הרי"ו, והיינו מה שהביא הרי"ו בשם יש מי שכתב שאין מחללין שבת כל עוד שאין שם סכנה וכמש"כ בפמ"ג לפרש דבריו, וזהו כמו שנתבאר לעיל שאין הלכה כדעת י"א שהביא הרי"ו, ומחללין את השבת אף על סכנה העלולה לבוא. (הרב בנימין רבינוביץ בנועם ה' עמ' רפ"א—רצ"א).

ב.

הגדרה של „חולה שיש בו סכנה". לפי הגדרת ההלכה כמו שהסביר אותה הרב רבינוביץ-תאומים בנועם כרך ה' כל מחלה שעלולה להביא את המות אפילו לאחד לאלף נקראת מחלה שיש בה סכנה, רק אם „יולד דבר חדש" שגורם את המות, אבל המחלה בעצמה אינה עלולה לגרום מות, זו נקראת מחלה שאין בה סכנה.

למשפט האחרון יסכימו גם הרופאים, אבל לפי ההגדרה הרפואית יש גם מחלות פשוטות שבלי גורם חדש יכולות לגרום לעתים רחוקות מאד לידי סכנה — המחלות האלו נקראות בסגנון הרופאים: מחלה בלתי מסוכנת. למשל: נזלת פשוטה. בעיני הרופאים היא מחלת זיהום (ע"י חיידקים או ע"י וירוס). מחלת זיהום זו יכולה להתפשט פנימה ולגרום לעתים רחוקות לדלקת ריאות מסוכנת, גם בלי גורם חדש — אם למשל החולה חלש מטבעו. אבל בדרך כלל נקראת הגזלת מחלה שאין בה סכנה בסגנון הרופאים. אני מגדיר מחלה כזאת בשם „סכנה רחוקה".

על „סכנה קרובה" ו„סכנה רחוקה" כונתי לתשובת ה„חזון איש" (אהלות

כ"ב ס"ק ל"ב) המדברת על ענין אחר לגמרי, אם יש לדמות את המקרה של פקוח נפש בשבת, למקרה שבגמרא עירובין מה א, ושאלתי מבוססת על הרעיון של ה"חזון איש": „אם מצוי הדבר דבזמן שמתרעין עליה משום חולי מהלכת, הוי ליה כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר", ואם לא מצוי — לא, „שאין דנים בשביל עתידות הרחוקות". לפי זה חשבתי שמחלה שאצלה אינם מצויים סבוכים מסכנים, אין לחוש עליה, והיא בגדר „מחלה שאין בה סכנה".

גם הרב בעצמו (נועם שם) נוטה כנראה שרעיון זה בדברו על שיטת רבינו ירוחם (דף רפ"ב) „שלא אמרו אלא אם אין הסכנה עלולה לבוא ואין זה מצוי שיבוא".

לפיכך נשאלת השאלה, המבוססת על התנגדותם של גדולי ווילנא לפסק הרב סלנטר זצ"ל (שהתיר לאכול ביוהכ"פ בשעת המגפה): אדם אחד, חלש או ירוד בבריאותו, יכול לבוא לידי סכנה ע"י מחלה מסוימת, ז"א שאצלו הסכנה מצויה ועלולה לקרות (למשל תינוק המקבל נזלת), בעוד שאצל אדם אחר, בריא וחסון, הסיכון אינו מצוי ע"י אותה מחלה ממש (כמו מבוגר המקבל נזלת). יתכן אפילו שהרב סלנטר זצ"ל גם הוא באופן פרינציפיוני מסכים לשיטה זו, אלא שלפי האומדנא שלו הסכנה מצויה אצל כל אחד בזמן החולירע דאז, ולכן אין צורך בבדיקות רופא אינדיבידואליות.

אם יתברר ע"י חקירת הרבנים שהבדל חשוב בין מחלה שיב"ס ובין מחלה שאין בה סכנה נקבע ע"י השאלה אם סבוכים מסכנים מצויים אצלה — אין צורך לצמצם את ההגדרה „מחלה שאין בה סכנה" רק למקרים שדבר חדש שנולד יביא את הסכנה, אלא בענין זה קובע אך ורק אם הסיכון מצוי או לא. (נועם ר' עמ' ריח—ריט. מאת ד"ר י. לוי).

מתוך דברי מכתבו (של הד"ר לוי הנ"ל) רואה אני שלא ביארתי דברי כל הצורך, ומתוך כך יצאה אי הבנה בשורש הענין, עד ששמעתי כבר שמועה מהלכת בעיר שהתירתי לחלל שבת על נזלת פשוטה, ואני, חס וחלילה לי לומר כן. והלא הדברים הם פשוטים כל כך כמו שכתבתי שבענין סכנה ופקוח נפש הדבר תלוי אם המחלה כמות שהיא יכולה להביא לידי מיתה, אלא שרבים מתגברים על המחלה וחיים. אז נקרא חולה שיש בו סכנה, מכיון שהדבר המביא לידי מיתה, ח"ו, כבר נמצא שם בגוף החולה, והוא המביא סכנת מות אפילו במקרה אחד מגי אלף וכמ"ש במ"מ פ"ב מהל' שבת ה"א בדין היולדת, שאין אחת מאלף מתה מחמת לידה, ומ"מ מחללין את השבת עליה, אבל אם המחלה כשהיא לעצמה, אם לא יוולד שם דבר חדש אינה עלולה להביא לידי מיתה, אלא שע"י יכול לבא דבר חדש נולד שיביא את הסכנה, באופן זה אנו דנים, אם הדבר מצוי שיבוא לידי כך, הרי זה ג"כ נקרא סכנה, אבל אם הדבר הנולד אינו

מצוי, אף שיכול לקרות מקרה בלתי רגיל שיהא גולד הדבר המסכן אין זה בגדר מחלה שיב"ס, והלא גם בנזלת פשוטה הדבר ברור שכל זמן שלא הביאה לידי דלקת הריאות או לידי מחלה אחרת מסוכנת, אין בה משום סכנה כלל, ורק כשיתחדש הדבר המסכן מותר לחלל שבת, אם כפי דעת הרופאים אין הנזלת כשהיא לעצמה דבר הרגיל להביא לידי דלקת ריאות, ולא היתה כוונתי כלל לומר, שהדבר החדש שיוולד צריך להיות דוקא גורם חדש שיבוא מן החוץ, אלא אפילו אם המחלה המסוכנת באה מאותו הגורם, שהוא החידק או הנגיף הנמצא כבר בגוף, אבל הוא נמצא במקום שאינו מסוכן שם עד שלא נכנס פנימה, הרי זה נידון בכניסתו לתוך הגוף פנימה ג"כ כדבר המתחדש שלא היה עוד בגוף החולה, ולכן יש לנו לדון ג"כ בזה אם הנזלת עצמה רגיל ומצוי שתביא את החידק או את הנגיף פנימה במקום המסוכן הרי זה כסכנה, אבל מכיון שהרופאים אומרים שאין הנזלת מסוכנת, הרי בזה הם אומרים שאין הנזלת עומדת להביא את הנגיף או את החידק פנימה, ורק שהם מצווים, אולי, על הזהירות ולא יותר, ממילא אין הנזלת גידונה במחלה מסוכנת כלל וכלל, שיש לחלל עליה את השבת... וכל הענין הזה הוא בסמכותם של הרופאים לומר אם הדבר עומד להביא לידי סכנה או לא, וכן יש להם לברר אם האדם החלש יכול להיות מסוכן גם מנזלת... כדוגמת מה שכתב מע"כ בתינוק המקבל נזלת... אבל בודאי שאצל אדם בריא, ואפילו חלש אין נזלת מסוכנת וחלילה לחלל את השבת על כך, ומעולם לא אמרתי דבר כזה ולא עלה על דעתי כלל וכלל.

אבל כנגד זה אני עומד על דעתי, שבדבר שמסכן את הגוף כבר, אלא שמתגברים עליו הרבה אנשים וחיים, הרי זה נקרא חולה שיש בו סכנה כדוגמת היולדת... (נועם ר' עמודים רמ"רמג מהרב בנימין רבינוביץ-תאומים).

ג.

חולה שלפי מצבו עכשיו אין בו משום סכנה (כגון נזלת) ורק לפעמים רחוקות מאד קורה שמסתבך ובא לידי סכנה נראה שאין לחלל שבת ע"י ישראל רק אם אפשר ע"י שנוי או על ידי נכרי. בשביל חולים מסוכנים אין להזמין נכרים לעשות את המלאכות הנחוצות בשביל חולים כאלה. כל המלאכות שאפשר להקדים לעשותן לפני השבת מחוייבין לעשות לפני השבת. חולים מסוכנים שמוכרחים לחלל שבת בשבילם או גם מלאכות כאלה שאין סכנה להמתין עד אחר השבת, אבל עכ"פ יהיה הכרח לעשותן בכדי להוציא את החולה מידי סכנה, מותר לעשות את המלאכות האלה בשבת, כיון שכבר ניתן השבת לדחות בשבילם אצל המלאכות שא"א להמתין.

אף בחולים מסוכנים אסור לחלל שבת במלאכות כאלה שאין בהם צורך

לגמרי להוציא את החולה מידי סכנה. (כגון להכין מזרקים סטריליים ולא להרתחים בשבת או תחבושות מתאימות ולא לתתוך אותם בשבת. גם הצינן השגרתי של החום, הדופק, המשקל של תינוק, הוראות תרופות רגילות, ולהעדיף לעשות אותן ע"י פתקאות, וסימנים שמכינים אותם בערב שבת) (ראה שאלות מענין זה בעמ' רי"ט מאת ד"ר י. לוי) כמובן למעשה כל זה צריך לעבור כור הבחינה של גדולי התורה וההוראה. (הרב יצחק גליקמן בנועם ר' עמר רכ"ל). ובציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פרק ח' מביא משם מצפה אריה ח"א סי' ד' שמצדד דאם בלא"ה צריך לחלל עבורו השבת בדברים אחרים וניתן שבת לידחות, שוב עושין לו כל הרפואות וא"צ להמתין למוצ"ש.

סוגי מחלות שיש בהם חשש סכ"נ

מדת החום לחלל עליו השבת. כתב באגרות משה או"ח סי' קכ"ט שאין בזה דבר ברור, אבל אצל שיהיה ברור שהוא סכנה. דעל ספק גמי מחללין. וכל שהאדם חושש לזה שמא הוא חם ביותר, מחללין. וסתם בני אדם חוששין כשהוא קרוב למידת 38.8/9 צלזיוס (ו-102 לפי מדחום פרנהייט)... ובקטן אף שהוא רק יותר מ-100 (פרנהייט) מחללין. סוף דבר אם לא ברור להו להחשיב שהוא מעט חום, מחללין.

וברור שאם החום בא ממחלה שבריאה או שאר אברים פנימיים, הוא מכה של חלל ומחללין אף אם הוא רק חום קטן (נעם ג' שער הלכה עמ' 8). ובברית עולם ע' 50 כתב בשם החו"א דחום כל שהוא בתינוק הוא בכלל ספק סכנה.

ובספר שמירת שבת פ"ט הערה ט"ז כתב בשם הגרש"ז אויערבך דחום גבוה שלא נקבעה הדיאגנוזה, בכלל מכה של חלל היא.

ובציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פ"ז כתב חו"ד הרופאים דכל חום או מחלה שע"פ רוב לא תבוא מזה שום תסבוכת אין להתיר לחלל שבת עבורה במלאכות דאורייתא, דלא כאגרות משה הנ"ל שמקיל אף בחום של 38.9 לפי מדחום צלזיוס.

ושם בעמוד קי"ג בשם מחזיק ברכה כתב דאם הרופא אומר שיש בו סכנה בקדחת זו, ואינו דומה לקדחות הפשוטות המצויות, מחללין עליה השבת.

בקצות השלחן ח"ז ע' צ"ט כתב דמי שיש לו חום גבוה קצת כגון 38 במדחום שזה נחשב כבר לחום יתר על המדה נראה דמותר לקחת סמים להוריד החום אע"פ שאין בו סכנה, ואם יש לו חום גדול ורוצה להורידו ע"י קומפרס של מים עם חומץ שנותנים על הראש ומחליפים בכל כמה דקות יסחטו לאיבוד.

ובספר שמירת שבת פ"כ, א כתב (דעת רופא) דאף הסובל מחום ז'מ'לה מהרגיל אצלו הוי כחולה שאב"ס דלא כקצה"ש הג"ל כיון שזה תלוי במצבו של כל אחד ואחד, ואדרבה מצינו שחום מעט לפעמים הוא סימן למחלה שיב"ס כמו במחלות הריאה כנ"ל באגרות משה.

סכנת עורזון. בציץ אליעזר חלק ח' ע' קי"ז בשם הגהות חכמת שלמה לסי' שכ"ח כתב דבסכנת עורזון מותר לחלל עליה השבת.

חולה רוח. בב"י החדש מהגרע"י שלזינגר דף צד א' כתב, להציל אדם מרוח רעה, שגעון ר"ל, דין פקו"נ יש לו, דמה לי מת ומה לי כאילו מת ועבר ובטל, ואם כי מכמה תשובות גדולי ארץ לא משמע כן, מ"מ דעתנו נוטה בפקוח נפש להקל ולדונו כפקו"נ.

נכפה. ראה מלמד להועיל יו"ד סי' ש"א.

משותק. ראה שם סי' ל"ב.

חולה כליות. חולה כליות המשתמש תמיד ברפואות, ואסור לו להפסיק רק ליום אחד, מ"מ מותר לו להשתמש בהם גם בשבת להקל הכאבים (נעם ח', שער הלכה ע' ר"פ, משו"ת ארץ טובה סי' ט').

שטף דם. מותר לקשר עורק כדי להפסיק שטף דם דהוי סכנת נפשות (שש"כ כד, ט דעת רופא).

הלם ומכת שמש. אדם שנפל עליו משא כבד ויש חשש להלם, וכן מי שקבל מכת חום או מכת שמש, הרי אלו בחזקת חולה מסוכן (שם פי"ט ג, ו. מפי רופא).

רעל. מי שבלע רעל (כגון גפט, פרי מורעל, או צמח ארסי, כדורי גפתיילין, כדורי שינה בכמות גדולה, רעל עכברים, אקונומיקה, אמה וכדומה) ה"ה בחזקת סכנה (שם פי"ט ג, יא, דעת רופא).

חטט. (פורונקל) גדול, יש בו משום סכנה ומותר לטפל בו כרגיל (שם פכ"ב, ח', דעת רופא).

פצע מזוהם. פצע שזוהם ע"י אדמה או ע"י דבר אחר המזוהם, וכן פצע מזוהם שיש בו גפיחות, או שגרם לדלקת בלוטות, או לפצע שקו אדום גמשיך ממנו, כל אלה יש בהם סכנה, ואפילו הפצוע מתהלך כבריא (שם פי"ט ג, ט"י, מפי רופא).

מחט. מי שבלע מחט או כל גוף חד, וכן מי שנתקע לו עצם בגרון, ה"ה בחזקת סכנה (שם פי"ט, א', בשם רופא).

קוץ. קוץ או רסיס שנכנס מתחת לצפורה, יש בו משום פקו"נ ומותר לבקע את הצפורה בעזרת מספריים וכדומה (שם פכ"ב, ט, דעת רופא). שבר. שבר פתוח, או שבר עם תוחה של קצות שברי העצם בעצמות

הארוכות, ואפילו חשש להם, וכן שבר בגלגלת ובעמוד השדרה, דינו כחולה שיש בו סכנה (שם פ"ט ג', ה', מפי רופא).

נשיכה. נשיכת כלב שוטה, נחש, עקרב (גם שחור) וכן נשיכות בע"ח אחרים כגון שור, סוס וחמור, ה"ה בכלל סכנה (שם פ"ט ג"ב, דעת רופא. ובקצה"ש ח"ז ע' פ' כתב דמי שעקצו עקרב, מותר לצודו ולטגנו בשמן על האש ולהשימו על מקום הנשיכה, והיא רפואה בדוקה, ומחללין בה את השבת, וכן היו נוהגין בחברון שלא היה שם רופא מיוחד על זה).

הוצאת שן. כשהרופא קובע שאי הוצאת השן כרוך בסכנה, מותר להוציא בשבת (ציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פ"י, וראה שם מספר אלפי מנשה (גראסבערג) בשם הגר"ח ברלין).

פחורים. מי שסובל ממיחוש מורידין (טחורים) והיה לו כאב גדול מאד מאד, יש לדנו ככאב של חלל, ולדנו כספק נפשות להקל (ציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו ע' קי"א בשם אמרי ישר ח"ב סי' מ"ג, דלא כקצה"ש ח"ז סי' קל"ה שאוסר אפילו להשים פתילה רק בשנוי, ראה להלן ברפואות).

נפרקה ידו (נקע). בציץ אליעזר חלק ח' ע' קט"ו בשם דעת תורה למהרש"ם כתב לפי הידוע שבנפרקה ידו יש חשש שאם לא יחזירוהו למקומו, יתנפח ויהיה קשה להחזירו למקומו אח"כ, לכך יש לסמוך ולהקל להחזירה. סכנת אבר. בציץ אליעזר שם פ"י אות ט' כתב דכהיום אומרים הרופאים שכמעט אין לך סכנת אבר שלא כרוך בה גם סכנת כל הגוף ע"י הרעלה וכדומה, וכנראה שנשתנו בזה הטבעים.

יולדת. אין האשה חייבת להמצא בקרבת מקום לבית החולים סמוך לשבת כדי להמנע מגסיעה בשבת, אם יש קצת קושי בדבר (שש"כ פכ"ג, ד', עדות מפי החזו"א).

וראה בקצות השלחן ח"ז ע' ק"ז. ובברית עולם ע' 51, ובמאמרינו בשבילין י"א.

פעולות רפואיות בשבת

זריקות. חולה סוכר, שאין בו סכנה, הנצרך לזריקות אינסולין, אין להתחיל בשבת, אבל אם כבר התחיל, ואם יפסיק יום אחד או יפסיד עי"ז גם הקדמות שכבר קיבל, מותר ע"י רופא נכרי. (נעם ר', ע' של"א, וראה עוד בנעם ה' ע' שכ"ג בשם שמן למאור או"ח סי' ל"ד שכתב דזריקה בעומק הוי מלאכה דאורייתא כי א"א שלא יוציא קצת דם, ולכן אסור בחולה שאין בו סכנה אפילו ע"י רופא ישראל שמחלל שבת בפרהסיא בלא"ה). ובנעם ח' שער הלכה ע' ר"צ בשם משאת בנימין סי' ס"ג כתב דאם אי אפשר ע"י נכרי, מותר גם ע"י ישראל, דהוי כחולה שיש בו סכנה.

ובס' שמירת שבת כהלכתה פ"כ הערה י"א בשם שערם המצוינים בהלכה ס"י צ"א סק"ח כתב ג"כ דבחולי סכרת מותר להזריק לו זריקה לפני כל סעודה. גם בציץ אליעזר חלק ח' ס"י ט"ו פרק י"ד כתב להתיר בזה.

ובשם הד"ר שלזינגר בשם מרן החזו"א ז"ל כתב דזריקות שעושין רק מתחת לעור, ולא לתוך הוריד, מותר לעשותן בשבת אפילו לחולה שאין בו סכנה. זריקות הורמוניות. מותר למעוברת לקבל זריקות הורמוניות להחשת הלידה, אף שיתכן שע"י כן תלד בשבת, דבלי זה יש סכנה לחייה ולחיי העובר (שש"כ פ"ט הערה ע"ג).

זריקות חיפון. מותר להזריק זריקות חיפון (פרופיליוקטית) לאשה שבתחלת ימי הריונה, כשמחלות מסוימות (אדמת, צהבת וכיו"ב) אירעו בביתה, והרופא קובע שיש חשש שתידבק, כי הרי מחלות אלו מהוות סכנה לעובר (שם סעיף ט'). חיפון המזרקה. בציץ אליעזר חלק ח' ס"י ט"ו בפ"ד כתב דאסור לחמם המזרקה בשבת, רק בבתי חולים שיש שם גם חולים שיש בהם סכנה ומניחים הרבה ביחד לחמם, יש מקום להתיר. לא הכינו המזרקה מבעוד יום יש מקום להקל ולהעביר מים מדוד השבת העומד על האש לתוך קדירה ריקה להכניס בהם את המזרקה ואת המחטים ולהעמיד קדירה זו על גבי אש מכוסה (שם פ"כ ט"ו, מפי הגרש"ז אויערבך).

עירוי דם. כשיש צורך לעירוי דם ואין אפשרות להשיגו מותר לבריא לתרום דם בשבת (שם פ"ט סעיף ט"ו בשם שאלת משה ס"י ג). הרגעת עצבים. חולה במחלת עצבים, ורפואתו היא שישמיעו לפניו כלי זמר כפטיפון, מותר לכוונו בשבת (נעם ד', שער הלכה ע' ס"ו, משאת ידי יצחק ס"י שכ"ב).

חיווק הגוף. מי שיש לו מיחוש בלבן, ולפי פקודת הרופא מוכרח לבלוע סמי רפואה קודם ואחר התשמיש, מותר לבלעם אפילו בשבת (נעם ג', שער הלכה ע', בשם מנחת יצחק ח"א ס"י ק"ח).

כדורי פדיקט. מותר לקחת כדורי סדיקט כדי שיוכל לישון, שאין זה רפואה, אלא משכר ומביא לידי שינה (קצות השלחן ח"ו ע' צ"ט).

וכן כתב בשש"כ פ"כ סעיף י', דמותר לקחת כדורי שינה למי שזקוק לכך. אולם בציץ אליעזר חלק ח' ס"י ט"ו פרק ט"ו אות י"ד כתב דאין לקחת סדיקט בשבת, מפני שהרופאים אומרים שהוא גם מרפא. וכן מרפאים בזה תינוקות מהתכווצות וכדומה. וכ"כ בספר ברית עולם ע' 51 שאסור לקחת כדורי שינה למי שאינו יכול לישון אם לא במקום חולי.

זיעה. מי שיש לו ריח רע מזיעה יכין המים עם האבקה מע"ש וירחוף רגליו בשבת ולא ישהה רגליו במים (קצה"ש ח"ו ע' צ"ט). וכ"כ בשש"כ פכ"א

ס"ח דמותר לפור אבקת טלק שאין בה תוספת פורמאלין. ובברית עולם ע' 51 אוסר. יתושים. מי שמצטער ע"י יתושים המצערין אותו, מותר למרוח עצמו בנפט (או בחומר נוזל שאינו משחה כגון הנקרא ב.א.ס.) (שש"כ י"ג, כ"ג), לגרש ע"י את היתושים (קצה"ש ח"ו ע' צ"ט).

נזלת. הסובל מנזלת אין להתיר לו הרחת הוויקס (קצה"ש ח"ו ע' ק"נ), וכ"כ בשש"כ פכ"א, ז', דהסובל מנזלת ושיעול אסור לו להשתמש בטפות אף, לנשום אדים ולהשתמש באינלהור כיון שטיפול זה עשוי לרפאהו לפי שעה, אולם אם מיחושים אלה הם חזקים עד שחש בכל גופו או נאלץ לשכב מותר לו לקחת טפות אף ושאר תרופות, אבל לא למרוח משחה.

כאב ראש. מי שיש לו כאב ראש חזק ומצטער הרבה ואין לו חום, קשה להתיר לו לשתות רפואות, אך אם מרגיש שאינו יכול לעמוד על רגליו ואינו הולך כבריא רק בקושי גדול, הרי כחולה כל הגוף (קצה"ש ח"ו ע' ק'). כאב שניים. מי שיש לו כאב שניים ונחלש כל גופו מותר לו לשרות פתו בחומץ או ביי"ש ולתת ע"ג השניים, וא"צ לאכלו, דזה הוי שינוי מבחול (שם ח"ו ע' פ"ו).

כאב עינים. מותר לרחוץ עיניו במי בוריק שהומסו מערב שבת (קצה"ש ח"ו ע' פ"ב).

כאבים. הסובל מכאבים עד שנחלש כל גופו, ואפילו לא נפל למשכב כגון הסובל ממיגרונה דינו כחולה שאין בו סכנה (שם פ"כ א"ב מפי רופא). ומותר לו למרוח קמפור כדי לשכך כאבים (שם סעיף ז'). חולה כליות. חולה כליות המשתמש תמיד ברפואות ואסור לו להפסיק רק ליום אחד, מ"מ מותר לו להשתמש בהם בשבת להקל הכאבים (נעם ח', שער הלכה ע' ר"פ, משו"ת ארץ טובה סי' ט').

פניה. מי שנכוה כויות קשות ביותר, דהיינו שישנו כאב חזק, מותר לשפוך שמן על המקומות הנפגעים ולכסותם בגזה, וכן מותר לפור עליהם אבקה כגון דרמייטול, אבל אין למרוח במשחה (שש"כ פכ"ב, כג).

משחה. שם, בהערה י"ז לפרק כ' מביא בשם כמה אחרונים דמותר למרוח משחה על הברשר, ושגם החזו"א היה נוטה להקל. ושם מביא מהחזו"א א"ח סי' ג"ב סקט"ז דאינו מתיר רק שישליכו את המריחה על הפצע ולא שימרחוה. ובסעיף ח' כתב דמותר לשים תחבושת על המשחה, אף שהמשחה נמרכת ע"י דהוי כממרח כלאחר יד (מפי הגרש"ז אויערבך). ותחבושת שמשחה עליה משחה מבעוד יום מותר לתתה על גוף החולה או על גבי פצע הגורם לכאבים מרובים, ויכסה את הבד המשוך בבד אחר כדי לשמור על נקיון התחבושת (מפי רופא). ואסור להשים משחה שחורה על פצע לשם הוצאת המוגלא (מנוחה נכונה ע' נ"ה

מהרב ש. דבליצקי). מותר לפזר אבקה על התינוק ואפילו על המקומות הרגישים
אע"פ שיש בכך משום רפואה, אולם אסור למרוח משחה כלשהי על התינוק,
ואף למשחו בשמן צינק סמך אסור (שש"ך פי"ג, כב).

תחבושת. בזמנינו משתמשים לחבוש מכה בבאנדאז הנעשה מתחילה רק
לשם זה ערוך לפי דרך ההיגיינה ע"י חטוי והרתחה להמית החיידקים שבו שלא
יעלו על המכה, וכיון שהם מיוחדים לכך, אין בהם איסור צביעה ע"י הדם של
המכה (קצה"ש ח"ז ע' ע"ב).

איסופלנית הדבוקה במקום שעיר שבגוף אסור להסירה, שע"י כן יתלשו
שערות, ומותר לשפוך בנוזל עליה, כדי שיקל להורידה (שש"ך פכ"ב י"ח
מהגרש"ו אויערבך).

פרישה. מי שחך ברגלו ועי"ז נקלף קצת מהעור, והוא חושש שלא ידבק
הבשר בהגרבים ואפשר לגרום לדלקת רשאי לשפוך שמן על הרגל חוץ לסריטה,
והשמן יורד על המקום הנסרט (קצה"ש ח"ז ע' ע"ו).

חבטה. מי שנחבט ע"י ברזל או עץ ונתפח העור או שנצרך הדם ואין שם
רופא שאומר שצריך לחלל שבת, אין להחמיר במקום ספק סכנה, והנה המנהג
להניח תחבושת ממי באראווא שזה מוציא הבל החבטה ומתרפא, ובשבת יקח
מפה לבנה וגם יתן קצת יין אדום (או יוד) לתוך המים, דאו אין בהם איסור מלבן
כלל, וישפוך כל פעם המים הנסחטים מהתחבושת (קצה"ש ח"ז ע' ס"ו).

חוקן. מותר לעשות חוקן בשבת במים לבד, ובמקום כאב בבטן שקורין
קרעמפפין, בכל גוויי שרי (ציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו בשם הגהות מהרש"ם
על ארחות חיים סי' שכ"ח). ובקצה"ש (ח"ז ע' פ"ט) כתב דצריך לזוהר שלא
יתן השמן לתוך המים עד שיהיו פושרים. ויש לעשות שנוי בעצם הדחיקה של
הגומי ע"י שישים הגומי בין שתי ידי כשהן פשוטות וידחוק יד ביד ועי"ז
יתכוץ הגומי ויזרום המים, ובחוקן גדול כיון דא"א ע"י שנוי מותר לעשות
כדרכו, ותחיבת הברזא לחוקן שהוא ע"י חריצים יעשה ע"י שנוי, דהיינו שיסבבו
את החוקן סביב הברזא עד שיתהדק, ובחוקן גדול יסבבו צינור הגומי סביב הברזא.
עצירות. אסור לקחת תרופות משלשלות כגון שמן קיק מלח אנגלי וקסאטיג
וכדומה, וכן אסור לו לאכול כדורי פחם, ואסור לעשות לו חוקן (שש"ך פכ"א
ה' ובפ"ב, ומתיר בסובל משלשול חזק או מקלקול קיבה לעשות לו חוקן כנ"ל).

תינוק שקיבתו עצורה ומצטער מאד מותר לדחוק כריסו ואפילו להשקותו

שמן קיק או סם אחר (קצה"ש ח"ז ע' צ"ג).

צרבת. הסובל מצרבת מותר לו לשתות מי סודה (ברית עולם ע' 51)

וכן מותר לו לקחת סודה ע"י שנוי שיתנו לכוס תה וישתה לגימות לגימות
(קצה"ש ח"ז ע' צ"ח).

צרוד. מי שהוא צרוד מותר לו לשנות שרפים מתוקים אף שקולו צרוד לגמרי, ולא רק כדי להנעים הקול (קצה"ש ח"ו ע' ל"א).

טחורים. מי שמצטער הרבה מטחורים יש להתיר לשים פתילה ע"י שנוי אבל אסור לו לשים שם בקבוק של מים חמים, ודוקא בחושש בעלמא, אבל אם חלה כל הגוף ממנו, או שנפל למשכב יש להתיר (קצה"ש ח"ו ע' ק"ב). ובשש"ך כ', ה' בשם הגרש"ז כתב דמותר להשתמש בפתילות מוכנות, כיון שבפתילות שלנו אין הדרך להכניסן ושוב להוציאן, ואין החשש של השרת נימין). ומותר לקנח דם טחורים בסמרטוט בלי שום פקפוק (קצה"ש שם ע' ע"ג).

כר חשמלי. מותר לטלטל כר חשמלי העשוי לחמם הגוף בשבת (חלקת יעקב ח"א סי' מ', וראה בשש"כ כח, גה).

עקיצה. עקיצה אפילו של צרעה או דבורה מותר לשפוף עליה חומץ מהול במים, מיץ לימון או מי קרח כדי למנוע גירוד (שש"ך כב, כד, דעת רופא), ואם העקיצה היא בפנים, ובחינוק בכל הגוף ה"ה מסוכנת ויש להועץ ברופאים (שם מפי רופא).

פצע. מותר לפזר אבקה צהובה (דרמאטול) על הפצע כדי לעצור שטף הדם, וכן מותר לשים כל מיני יוד לרבות בריליאנט-גרין וגאנטיאן-ויאולט כדי לחטא את הפצע ולמנוע זיהומן, אבל אין ליתן בו בפצע חמרים שמרפאים (כגון אבקות אנטי-ביוטיות). (שש"ך כב, ד' דעת רופא).

יש להתיר לפתוח פי המכה בשבת אף בכלי מכשיר המיוחד לכך, אולם יש להזהר שכל מחשבתו תהא אך ורק להוציא הליחה, ולא יתכווין לעשות פתח. (נעם ח', עמודים עה"קה. מהרב חיים דרוק).

ובציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פי"ד כתב דאם אפשר לפתוח בצפורן עדיף יותר, ואם א"א או שיש לחוש ע"י כן לזיהום אפשר להתיר לפתוח בכדי להוציא הליחה גם בכלי.

חתך. אם החתך קטן ואין בו חשש כל כך, יכול לעצור הדם ע"י דחיקת אצבעו או ידו על מקום החתך, אבל אם היא חבלה עמוקה, כ"ש אם נגעה בגידים, ודאי מותר לרופא אומן להגיש עליה סם ורטיה המוכנת (ובלבד שלא ימרח שלא במקום סכנה גמורה). וחיתול לחבשה, אפילו ע"י ישראל, שכל מכת ברזל יש בה כדי להמית, וכן כל נגיפה באבן שנגעה במקום העלול לבוא לידי סכנה. (ציץ אליעזר חלק ח', ע' קל"ט בשם מור וקציעה לסי' שכ"ח).

נקוי ידיים. בציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פי"ד כתב בשם מלואי אבן סי' נ"ב דמותר לרופא לנקות ידיו בשבת אחר הטיפול בחולה בסממנים, בהיות שכל הרחיצה היא כדי לסלק המקרובים, ומה"ט אפשר להתיר לו גם הרחיצה בסבון וב"אמה", ובפתיתי סבון יש להתיר בכל מקום.

מותר ליתן סבון במים חמים בשבת כדי להכין סבון גזיל ואף לנענע את הכלי שבו המים והסבון כדי לקצר את תהליך ההמסה מותר (שש"ך פ"ג, יב).
 מדידת חום. פשוט שמותר למדוד החום ע"י המדחום, שהיא מדידה של מצוה לרפאות הגוף, ואינו רשאי להחמיר (נעם ג', שער הלכה עמ' 9 משו"ת אגרות משה או"ח סי' קכ"ח). וכן למדוד לחץ דם או למשש הדופק, וכשמודד לא ימרת המדחום במשחה, אך מותר לטובלו במשחה (שש"ך פכ"ו, ה' מהגרש"ז).
 רישום. בבית חולים שצריך לרשום את מעלות החום של החולים ומשקל התינוקות מותר לעשות כן ע"י תחיבת מספרים נדפסים אל תוך מסגרת כיון שאין כאן חיבור כלל ויכול לשולפו בנקל לכן אין זה נחשב לכתב (נעם ג' עמ' יג-טו מהגר"א הרצוג) וע"ע באגרות משה או"ח סי' קל"ה.
 ובשו"ת צפנת פענח (גדפס תשכ"ה) סי' ק"ח כתב דלדבק אותיות על נייר הזה גדר כתיבה ואסור מה"ת.

רופא. אף חולה שאין בו סכנה מותר לו ללכת בשבת לרופא מחלל שבת אף שהוא יודע שירשום את פרטי המחלה וגם יכתוב לו מרשם רפואי (רעצעפט). (נעם ד', שער הלכה ע' שכ"ג, משו"ת יד יצחק סי' צה. וכן בנעם ה' עמ' שכג משו"ת שמן המאור סי' ל"ד שכתב להחיר. וראה עוד בשש"ך פכ"ו סעי' ב' ג).
 ומותר לפנות לרופא שאינו שומר שבת או שהוא נכרי, אם הוא יותר מומחה, גם אם יש רופא דתי במקום. ויש לציית לרופא אף שהוא אינו שומר שבת בכל דבר שהוא אומר שהוא צריך לרפואתו (שם פ"ט י"ד משו"ת שערים המצויינים בהלכה סי' צ"א אות א').

ובציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פ"א אות ו' כתב דרופא דתי הצריך לרשום מרשם רפואי ישתדל למעט בכתיבה עד כמה שאפשר כגון במקום תשעים יכתוב מאה ויחסוך בזה כתיבת ב' אותיות נוספות.

מותר להזמין לרופא המטפל (רופא הבית) או לרופא יותר מומחה, גם אם הלה יצטרך לנסוע במכונית, ואפשר היה לקרוא לרופא הקרוב לשם (שש"ך פ"ט י', וע"י אגרות משה ח"א סי' קל"א).

יש להתייעץ ברופא לפני ההחלטה בדבר חילול שבת על חולה, כי יש ופצע קטן ביותר, מסוכן הוא (שש"ך פכ"ו, א').

טלפון. רופא שקבל טלפון, מותר לו להחזיר את השפופרת למקומה כדי שיהא מוכן לו לעת הצורך, אבל אדם פרטי שמטלפן לרופא או לשאר סכנה אין לו להחזיר את הידידת למקומה בשבת. (נעם ד' ע' קע"ו, מהרב י"א זלמנוביץ וראה בשש"ך פ"ט, כ"ז).

ובציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פ"ז כתב דאין לרופא להרים שפופרת הטלפון כשמצלצלים אליו אלא ע"י קטן. ואחר השיחה, ימתין שהקורא לו ינית

מקודם את השפופרת, ואם רוב הפונים אליו הם שומרי דת, מותר לו לענות לקול הצלצול.

הסעת חולה

אמבולנס שהוביל את החולה שיש בו סכנה בשבת אצל הרופא או לבית חולים מותר (להלכה ולא למעשה) לאמבולנס לחזור למקומו שיהיה מוכן שמא יצטרכו לו. וכן אם המכונה לא חזרה למקומה מותר לו לכבות את המנוע מחשש הפסד וסכנה כשתשאר דולקת, וגם מפני שלא להכשילן לעתיד לבוא כנ"ל להלכה ולא למעשה. (נעם ד', ע' קעה-קעח מהרב י"א זלמנוביץ). ובציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פ"ז כתב, אין למנוע עצמו מלנסוע במונית עם חולה שיש בו סכנה אף שאח"כ הנהג או הרופא יחזרו למקומם במוניתם, ובענין כבוי המנוע, יש עצה שבעת פעולת העצירה יפסיק פעולת המנוע.

וראה עוד בס' שש"ך פי"ט סעיף כ"ג ובסעיפים כ"ט-ל"ב פרטים לזה מהגרש"ז אויערבך. ובסעיף כ"ז כתב (מפי רופא) המסיע חולה שדרך עצירה זו עלולה להזיק לו, כגון הסובל משבר עצמות או יולדת, אל יעשה כן, ובשם החזו"א כתב דאם הנהג עצר את המכונית והמנוע ממשיך לפעול ולא נמצא קטן שיוכל להפסיק את פעולת המנוע, מותר לנהג לכבותו בעצמו.

רפואות בפפה. טבלאות רפואה שמעורב בהם קמח, בשביל חולה שאין בו סכנה, אם אין מעורב בהן רק מי פירות, אין בהם משום חמץ, ואם מעורב בהן מים, הוי חמץ נוקשה ואסורין, ואם הסמים בעצמם אינם ראויים לאכילת אדם ונפסלו מאכילת כלב, והקמח מעורב באלו הסמים מותר לבלעו בפסח (נעם ה', עמוד שלו, מהחזו"א או"ח סי' קט"ז אות ח').

רפואה ביוהכ"פ. כדורים להשקית הרעב אסור לבלע ביוהכ"פ, אבל בערב יוהכ"פ מותר גם לבריא. ופתילה מותר להכניס ביוהכ"פ, שאינו כלל להשקית הרעבון, רק למנוע כאב הראש. (נעם ה', שער הלכה עמוד שי"א, משו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' נ"ח ופ"ג).

מותר לקחת אבקה (פוידער) בלא מים לחולה כל הגוף שאין בו סכנה, שהוא שלא כדרך הנאתו, ובלבד שיהיה פחות מכשיעור שלא בכדי אכילת פרס (נעם ה', שער הלכה עמוד שכ"ג, משו"ת שמן המאור או"ח סי' ל"ד).

חולי עין. רחיצת עינים לרפואה מותרת ביוהכ"פ אפילו לא חלה בכל הגוף (שו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א אות פ"ט).

ענינים הנוגעים לחולה

בקר חולים ע"י טלפון. אם מקיים בזה המצוה, הנה עיקר המצוה רק בהליכה בפועל לבקר אך באי אפשר מקיים גם המצוה בכל פרט ופרט, ויש

הרבה ענינים שאפשר לקיים ולעשות לטובת החולה ע"י דבורו עמו ועם בני ביתו ע"י הטלפון. (נעם ד', עמוד 16, משו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' פ"ד, ובנעם ה', ע' שט"ו מהג"ל, ושם הובא מחלקת יעקב ח"ב סי' קכ"ח שהעלה דע"י הטלפון אינו מקיים בעצם מצות בקור חולים, רק מצות גמ"ח שהוא ענף ממצות בקור חולים בגופו דוקא, ובחדר החולה דוקא. וראה עוד בנעם ו', עמודים רפה—רפט).

חולה במחלה מדבקת. חולה כזה אין חיוב לשמשו ולא אמרה תורה לעשות המצוה באופן שההיוק הוא ברור לעושיה (נעם ד', שער הלכה עמוד 6, משו"ת בית דוד סי' כ"ב. ושם משלחן גבוה סי' של"ה סק"א דנוהגים שקובעים חברה מיוחדת תמורת כסף מלא שיטפלו בחולה).

העמדת עלוקות לאביו. אין חשש איסור שיעמיד הבן עלוקות לאביו, דמעשה עלוקה הוא כגרימא (נעם ד', שער הלכה ע' 16, מספר הר צבי). וכן מותר להזריק לו זריקה ושיטול לו קוץ מבשרו כשאין אחר (גשר החיים).

מליחת בשר לחולה. חולה שאסור לו להשתמש במלח רגיל, רק במלח מיוחד, ולפי"ד הרופאים נחסר במלח זה שני חמרים חריפים שנמצאים במלח הרגיל, מותר למלוח בשבילו בשר במלח זה, ונכון לחלטו ברותחין אחר המליחה (נעם ד', עמוד רפ"ו משו"ת ארץ טובה סי' ל"ו). [וראה בנעם י', עמ' קפ—קפז].

עדות רופא בעניני החולה. אסור לו לרופא להעיד על החולה שלא בהסכמתו, כיון שבעת קבלו תעודת רופא הוא נשבע לא לגלות ולא למסור לאחרים — בלא הסכמת החולה — כל פרטים העלולים לגרום נזק להחולה, ובהרבה ארצות, וכן בא"י — בערכאות — יש חוק שאין רופא מעיד בלא רשות החולה, לכן יש להניח כי משמעות השבועה כוללת גם שלא יגלה דברים בצורת עדות, וכיון שהשבועה היא בכולל, חלה השבועה עליו, ואסור לו להעיד בלי רשותו, ואם עבר והעיד, העדות פסולה (נעם ב' עמודים קפת—קצא מהרב ברוך רקובר).

טני רויאל. מותר לקחת התרופה הנקראת טני רויאל אפילו לבריא, וכ"ש לחולה. (נעם ד', שער הלכה עמוד 12, מהגרא"י אונטרמן).

אומדנות הרופאים

כשיש חילוקי דיעות באומדנות הרופאים לגבי החולה אם מותר לו לעבור על איסור תורה אם הולכין אחר הרוב או לא, או אם רופא בקי מכריע נגד הרוב, מהרמב"ם פ"ב מהל' שביתת עשור ה"ח נראה דס"ל דגם בפקו"נ הולכין באומדנות הרופאים אחר הרוב, וכ"כ המ"מ בכוונתו, ונראה דגם רש"י יומא פ"ד ב' אויל בשיטת הרמב"ם, וכן ס"ל גמי השאלות שמות (שאלה ל"ח).

והטור בסימן תרי"ח נראה דס"ל דאין הולכין בפקו"נ אחר רוב דיעות, וכן היא שיטת הרמב"ן והרא"ש. וכ"כ המ"מ משם הרמב"ן דכל היכא דאיכא שנים שאומרים צריך אפילו מאה אומרים אינו צריך הולכין ע"פ המקילין, וכ"פ מקצת הגאונים וכן הסכימו מן האחרונים ושלל כדעת הרמב"ם וכן הוא שיטת הר"ן ורבינו ירוחם כתב שאם היה בא מעשה לידינו היינו מאכילין אותו דספק נפשות להקל, אבל כשרופא אחד אומר צריך ושנים אומרים אינו צריך אליבא דכו"ע אין דבריו של אחד במקום שנים.

ורופא מומחה ובקי אם דעתו קובעת יותר נראה דזה ג"כ שנוי במחלוקת הראשונים להרמב"ם הבקיאות מכרעת בשלא במנין בין לקולא בין לחומרא, ולהר"ן הולכין ע"פ בקיאין ויחיד מומחה שנחלק עם שנים אחרים שאינם מומחין אין הולכין אחר השנים בין לקולא בין לחומרא. שיטת הרמב"ן דחיישינן לדעתו של רופא בקי רק להקל ולא להחמיר, ורופא אחד נגד אחד, והאחד בקי לשיטת הרמב"ם והר"ן סמכינן עליו גם להחמיר, ובשיטת הרא"ש והטור נראה דלא סמכינן עליו וכ"כ הרמ"א בשו"ע או"ח סי' תרי"ח סעיף ב' וכשיטה המסכמת נראה דכמו שאמר רבינו ירוחם דלא אוליגן בתר רוב דיעות ואם היה בא לידינו היינו מאכילין אותו. הכא נמי נראה דבפקוח נפש אוליגן ככל הדיעות לקולא דספיא דדינא היא ובפקו"נ מקילין (נעם ה', עמודים קצה—רב מהר"א חפוטא). ובציץ אליעזר חלק ח' עמוד צ"ו כתב אם הרופא אחד נגד שנים הוא מומחה חוששין לדבריו.

ואם רופא אחד אומר שאינו צריך לחלל עבורו השבת, וכנגדו שנים האומרים שצריך מסתפק שם אם הרופא המחמיר מותר לו לחלל בעצמו השבת וכדעת הרוב. (ובס' שמירת שבת כהלכתה פ"ט הערה ס"א בשם יסודי ישורון ח"ד דף רל"ט כתב שמותר לו לחלל השבת).

ושם עמוד צ"ט בענין אם לחלל ע"י אחרים, כשהחולה עצמו יכול לחלל, כתב למעשה יש לפסוק כמהרש"ם והגר"ח ברלין דגם כשיכול החולה לחלל בעצמו בעבורו, מ"מ מותר גם לישראל אחר, וגם מחוייב בדבר, לחלל שבת עבור חולה זה.

שבת הותרה בפקוח נפש או דחוויה

בחולה שיש בו סכנה שמותר לחלל שבת בגללו, אם אמרינן ששבת הותרה לגבינו כיום חול ממש או דרך דחוויה היא השבת לגבי החולה, והנ"מ דאם השבת הותרה, מותר לחלל עליו שבת אפילו בדבר שלא נחוץ לו עכשיו, וגם מותר בכל צרכיו אפילו שאינו מסוכן לגביהם וכמו"כ אין צריך לעשות בשנוי כלל, דלגבינו הכל מותר, וכמו שאפשר לחלל עליו שבת אפילו היכא שאפשר לתת לו בהיתר משום שהותרה אצלו, ה"ה שאפשר לחלל עליו שבת

גם בדבר שאפשר לחכות לעשותו בהיתר, משא"כ אי ס"ל דהשבת דחוויה לגביו דאז מחללין רק הנחוץ לו עכשיו והיכא שאפשר לעשות בהיתר (באופן שהדבר מזומן לפנינו לעשותו שלא באיסור ולא יתאחר יותר זמן משאם נעשה באיסור) אין עושין בדרך של איסור. והנה שיטת הרמב"ם נראה פשוט דס"ל דאמרינן הודחה ולא הותרה וכמש"כ הכ"מ רפ"ב מהל' שבת אך נראה דס"ל להרמב"ם דגם אי אמרינן דשבת דחוויה היא, הרי היא כחול אצלו וכמש"כ בה"ב ומתירים לו גם דברים שאינו מסוכן לגביהם, וגם דברים שאפשר לדחותם למוצ"ש ולא יכנס לסכנה ג"כ מתירים לו עכשיו אחרי שנדחת שבת בגללו לדברים שיש בהם פקו"נ, ורק גבי דברים שיכול לעשותם בהיתר ואין זה גורם עיכוב בזמן, אסור לעשותם לו באיסור. אמנם נראה דזה רק לגבי דברים שאין בהם פקו"נ אלא מכלל דברים הצריכים לו, אבל בדברים הצריכים לרפואתו להוציאו מכלל סכנה, נראה דס"ל להרמב"ם דהוי כהותרה לענין זה.

והרמב"ן ס"ל דשבת דחוויה היא, אלא דבזה הוא מחמיר מהרמב"ם וסובר דהיות דחוויה היא עושין בשנוי אפילו בדבר שיש בו סכנה. ולכאורה ה"ה בדברים שאפשר לדחותם למוצ"ש לא מחללין השבת, וכן ס"ל לבי"י סי' שכ"ח בשיטת רש"י שכתב ומדברי רש"י משמע דלא שרי לחלל שבת אלא דוקא בדבר שאם לא יעשהו לו הוא מסוכן למות בשבילו, והטור סי' שכ"ח משמע דס"ל דשבת הותרה, אך ס"ל בגדר דהותרה שלא הותרה לו אלא לכל מה שצריך ובדחוויה יסבור דלא נדחת לכל מה שצריך לו. וכן דעת הרא"ש ביומא בשם רבו מהר"מ דשבת הותרה, ובדברי השו"ע פליגי בדבריו אי ס"ל הותרה או דחוויה עיין במג"א סי' שכ"ח סק"ט ובט"ז סק"ו.

וא"כ לגדון דידן אם החולה יכול לחכות לדבר הצריך לו לרפואה עד מוצ"ש לא מחללינן עליו את השבת לכו"ע, אבל אם הוא מסוכן ונדחת שבת בגללו משום פקו"נ נראה דעושין לו צרכיו אפילו שאין בהם סכנה וכמו שכתבנו בשיטת הרמב"ם והטור. (נעם ו', עמודים קפד—קצא מהרב א. חפוטא). והרב רבינוביץ בנעם ה' עמוד רפ"ד בענין אם הותר לחולה שיב"ס אף דברים שאין במניעתן משום סכנה כתב בשם אביו הגאון זצ"ל שתלוי במחלוקת אם שבת הותרה או דחוויה, ומביא שם בשם הגר"ח זצ"ל מבריסק שהיה מורה להתיר לחולה שיב"ס לאכול כל צרכו ולא כשיעור פחות מכוית עש"ב. ובספר שמירת שבת (פי"ט מהגרש"ז אויערבך) כתב דחולה הזקוק לשני טיפולים הכרוכים באיסור תורה ואפשר להשהות השני עד מוצאי שבת, משהין, וכן בנתוח אם אפשר להשהות למוצ"ש דוחין אותו, וכל כיוצא בו, (דלא כהרש"ש יומא פ"ב ב').

נתוח־המת

נתוח־המת אסורה מפני כמה דברים: משום איסור ניוול, ואיסור הנאה, ואיסור גזל, כי יש למת קנינים במה שנחזק לו, וכך עוברים על מ"ע כי קבור תקברנו, ועל לא תעשה של לא תלין בכל רגע ורגע (נעם ה', עמודים קנט—קסד, מהרי"י וכטפויגיל).

אפילו מת נפל אסור לנתחו (נעם ו', מהרב יצחק אריאלי).

אפילו הקרובים מסכימים לנתחו אסור (נעם ה', מהג"ל).

ואפילו אם המת הסכים לנתחו אסור (נעם ג', שער הלכה עמוד 17, משו"ת בן אריה יו"ד סי' ס"ט, ובנעם ה', ע' קסב—קפא מהרנ"ש שכטר, משו"ת אור המאיר, ומהר"ם שיק).

ויש המקילים כשהסכים מחיים לנתחו (נעם ה', בשם הגר"י עטלינגר בעל ערוך לנר, ובנעם ו', עמודים פב—קד מהרב יצחק אריאלי). אסור לנתחו אפילו כדי לקבוע סיבת המות (נעם ו' מהג"ל, וראה בנעם ח', עמודים רלא—רלו מאת ד"ר יעקב לוי).

אם רופא נכרי התחיל לנתח, או אפשר שגם רופא ישראל מותר לנוולו (נעם ג', שער הלכה עמוד 17, משו"ת בן אריה יו"ד סי' ס"ט, ובנעם ה' בשם הגר"א דייטש, וצ"ע).

אם יש חולה לפנינו וצריך להצילו, מותר לנתחו (נעם ג', שער הלכה עמוד 17 משו"ת בן אריה הג"ל, ובנעם ו' מהרב יצחק אריאלי), או במחלה תורשתית (נעם ו' מהג"ל שם. וראה גם בנעם ח', עמוד רל"ה מד"ר י. לוי). וכן מותר לנתח מת עכו"ם (נעם ה', עמודים קסב—קפא, מהרב נ"ש שכטר).

מותר להתלמד ממת מנותח ואינו חשוב כהנאה מהמת (נעם ה', מהג"ל, בשם הגאון מסעמיהאלי, וכן בהר צבי להגרצ"פ פראנק סי' רע"ח כתב ג"כ להתיר בזה מפני שזהו גרם הנאה, ולא שנהנה מגוף האיסור), ויש מי שמחמיר בזה (נעם ה', מלבושי מרדכי תליתאי או"ח סי' כ"ט).

ובנעם ז', עמודים שפז—שצב מהד"ר ש. שרשבסקי מתריס נגד ההגזמות בנתוח מתים, ולמסקנא כתב: אין בדעתי להגיד שיש לאסור כל נתוח מת, אבל יש לדעת שמספר המקרים שיש להתיר מטעמי ההלכה את הנתוח, הוא קטן מאד, וברוב המקרים... אין כל הצדקה לזה מטעמי קביעת הדיאגנוזה וסיבת המות. יש מקום לדיון, שיתוף פעולה הדוק בין הרבנים והרופאים, אולם רק בתנאי אחד: שהכל יתנהל על יסוד של ידיעות נכונות, כנות, יחס של כבוד ואמת בשני הצדדים. ובנעם ח' עמוד רל"ב מהד"ר י. לוי כתב שהצדק אתו. ובנעם ו' עמוד רע"א מאת הרב ד"ר י. יאקאבאוויטש כותב במקום

שמותר לנתח ע"פ הכרעת הנו"ב ושאר האחרונים, האם היתר כזה הוא רק רשות או מצוה וחובה כמו בכל דיני פקוח נפש שיש בהם משום לא תעמוד על דם רעך... וכמו שמצוה על הרבנים להורות לאיסור ולהזהיר הקרובים שלא ימסרו את מתם לביתוח במקום שאין שום תוחלת שינצל עי"ז איזה חולה לפניו, כך מצוה עליהם לדרוש בכל תוקף מן הקרובים — ולהורות כן ברבים כדי שלא יהיו הם, "שופכי דמים" והרבנים בכלל, "הנשאל הרי זה מגונה" — שיתנו רשות לנתוח המת במקום שיש פקפוק הכי קל של פקד"נ ואע"פ שיש בו כמה ספיקות כדקיי"ל לענין חילול שבת באו"ח סימן שכ"ט סעיף ב' וג'.

וראה עוד בזה בנעם ח', עמודים רלא—רלו מאת ד"ר י. לוי.

אף שנתוח המת לצרכי רפואה אסור, אולם החקירות הנעשות ע"י שתוחבים מחט בחלל הגוף של המת ומוציאים ממנו מעט בשר לחקירה מיקרוסקופית⁽¹⁾, להודיע ממנו איזה דברים הנוגעים למחלה, יש להתיר בפשיטות, שזה אין להחשיב לניוול, שהרי דבר כזה מצוי הרבה שעושים כן גם לחיים, וכן להוציא מעט דם לבדוק ע"י מחט יש להתיר, וכן יש להתיר להכניס אינטרומנט⁽²⁾ בגוף המת, והרופא מביט בו ויכול לראות כל חלל הגוף. (נעם ח', עמודים ט—טז, מהגר"מ פיינשטיין).

מי שציוה לפני מותו שיחנטוהו, אם היא החגיגה הנקראת, "עמבאלמונג" בודאי אסורה, ואין שומעין לו. אמנם החגיגה הנקרא, "פריונג", אין שום חשש בזה, כיון שאינו דרך גיוול, וגם אינו מעכב את עיכול הבשר, (נעם ח', שער הלכה עמוד רפ"ג, משו"ת עמק הלכה סימנים מח—מט).

הרכבת בשר ועצם של מת, לחי. אם ממת עכו"ם יש להורות לצורך גדול כלרפואה, כהמתירין בהנאה, ומאחר דרובא משל עכו"ם הן, אינו צריך לחקור אחריו ומותר, אם לא שידוע לו שממת ישראל הוא. (נעם ה', ע' של"ב, משו"ת אגרות משה יו"ד סימן רכ"ט).

ואם נצרך לעשות כן לכהן, שיש חשש מצד איסור טומאה, אם לא יזין יד ורגל בעת ההרכבה עד אחר שיתפור, ששוב לא יטמא במשא מותר, דמאחר שנתבטל בשר המת לבשר החי, נסתלקה הטומאה מבשר המת, וכל זה כמובן בבשר מת עכו"ם (שם, משו"ת הג"ל סי' ר"ל).

הרכבת עין מן המת, לחי. מי שציוה שאחרי מותו יקרו את עיניו כדי להרכיב הקרום על עין אדם חי שהוא סומא ועל ידי ההרכבה יתחדש כח הראות של הסומא, הנה הגרא"י אונטרמן דן בזה להקל מפני שהקרום

(Biopsy) (1)

(Laprloscope or Peritoneoscopy) (2)

שב לתחיה, ואין זה בכלל בשר המת ועורו, ואף שיש לדון בזה מצד איסור הנאה ומניעת הקבורה ואיסור ניוול, מ"מ כיון שהאיש צוה בחייו לעשות כן, שיש מקילים (ראה בענין נתוח מת), וגם כיון שהוא פקו"ג והצלת נפשות לאדם הסומא בשתי עיניו, ואחרי שכמה מגדולי דורנו דנו במקרה כזה להתיר, ולמען גודל המצוה של החזרת חיים לאדם הדומה למת, יש להקל, והמתיר לא הפסיד (נעם ג'), עמודים פז—צו, מהרב מאיר שטרנברג, ומביא שם בשם רופא מומחה שאמר שלפעמים לא תצליח ההרכבה, כי זה תלוי בסבת העורון באותו אדם מסוים).

ובנעם ו' עמודים צט—קג דן בזה גם הרב יצחק אריאלי, ובסיכום אות י"ב כתב לענין קרנית העין להתיר, ובשאר אברים צריך עיון.

וכן העלה (להלכה ולא למעשה) בנעם ד' עמודים ר—רה הרב ב"צ פירר וכתב למסקנה, „הרי הוכחנו שכולם סבורים שמת שקם לתחיה אין לגביו כל דיני מת, וממילא שגם איסור הנאה אין אצלו, ומותר להרכיב אבר של אדם מת לאדם חי“.

אולם שם עמודים רו—ריז מהרב יצחק גליקמן מסיק „ולפ"ז בנ"ד להתרפא ע"י חיבור אבר מן המת, י"ל דאף במקום סכנה אסור כיון שגורם לעכב את כפרת המת כל ימי חייו של המתרפא... אך כל זה בסתם, אבל בנותן רשות מחיים להשתמש באברים שלו לרפואה, במקום סכנה בודאי דמותר, דהרי צד האיסור שבדבר נדחה מפני פקוח נפש, ואי משום שיכול לגרום רעה לנפש המת ע"י עכוב הכפרה, הרי נתן רשות“.

אך בבא לשאול אם מצד הדין מותר לתת רשות לזה נראה דמחוייבים להודיע לו שיכול לגרום רעה לנפשו, ואם בכ"ז נותן רשות במקום סכנה בודאי דמותר, וי"ל דאף בסכנת אבר יש מקום לדון להקל בזה. וראה עוד בנעם ה' עמוד רצ"ט, ובנעם ו' עמוד ר"צ, שהעירו דהרי נהנה מאבר המת, וציין להאגרות משה הנ"ל בראש דברינו, אולם הרב ב"צ פירר בנעם ו' עמוד שפ"ה כתב דאין כאן אפילו ריח קושיא, כי כל עוד שהאבר המורכב אינו ממלא כל פונקציה בגוף בו הורכב, אין כאן כל הנאה, ואילו מרגע שהאבר המורכב ממלא תפקיד כלשהו, הרי כבר נפקע מאיסורו.

ובשו"ת הר צבי להגרצ"פ פראנק זצ"ל סימן רע"ז כתב הנחת הקרום על העין שהוא מכשיר לו שיהיה מן הרואים זה גופא הנאה היא כמו מוסיף היתר בתערובות כדי שיתבטל האיסור... ויש לאוסרו בלי להמתין עד שיתחיל לראות.

אמנם בעיקר השאלה נראה לאמר דהרי קרום העין הוא פחות מכזית, וחצי שיעור שאינו ראוי לאיצטרופי יש להתיר, ובפרט אם נאמר דהוי שלא

כדרך הנאה וגם חצי שיעור, אבל יש לעיין אם השיעור באיסור הנאה במת הוא בכזית או בשוה פרוטה.

ובענין העברת דם מתיב, להזריקם לתוך עורקי חולים הנזקקים להעברת דם, שלעיתים קרובות אין סיפוק דם מן החיים משביע את הדרישה, וביחוד במקרה של טפוס דם נדיר שנדרש לחולים אחדים, הנה לגבי הרכבת קרום של עין מן המת לסגי נהור כבר הורו רבים להיתר משום דסומא חשוב כמת, וא"כ יש בזה ענין של פקו"נ, ומשום שיש דיעות שעור המת אינו אסור בהנאה וביחוד משום מה שחידש הגרא"י אונטרמן שכשקם חלק מן המת לתחיה ע"י חיבור באופן אורגאני לאדם חי פקע ממנו איסור ההנאה וחוזר להיתרו הראשון, ועכשיו השאלה אם גם לענין דם של מת יכולים להשתמש בהיתר זה, לחד גיסא אין כאן צדדא להיתרא משום עור של מת, ותו כמות הדם שנצרך לטיפול זה, היא הרבה יותר גדולה מקרום העין, וא"כ יש בזה טפי משום חשש טומאה וניווול המת, ולאידך גיסא הרי כאן בוודאי משום פקוח גפש, דהא אין מעבירין דם בדרך כלל אלא לחולה שיש בו סכנה (הרב ד"ר ישראל יאקאבאוויטש בנעם ו' עמוד רע"א).

העברת בשר שנחתך מן החי לחולה. מותר, דרך מת אסור בהנאה, ומצד דין קבורה, אין לאסור, דעל בשר מן החי אין דין קבורה דוקא, אלא שלא יהא מוטל בבזיון, וא"כ סגי בשריפה ג"כ ובכל מיני איבוד מן העולם, ובודאי מה שישאר, יצטרך לקבור (נעם ה', שער הלכה עמוד שלג, משו"ת אגרות משה יו"ד סי' רלא—רלב).

נתוחים פלסטיים לשם נוי. אם מותר לאדם להכניס עצמו אפילו לספק סכנה כל שהיא (שכרוכה בכל ניתוח) משום יפוי צורתו, האם יש בזה משום איסור חובל בעצמו.

והנראה לענ"ד שבדרך כלל אין מקום להתיר נתוחים פלסטיים לנו, ובפרט לאנשים שהוא דרך שמץ וגאווה, אלא במקרים ובתנאים אלו:

א. אם הקלקול נעשה ע"י אסון או חולי, או כשהוא צפוי להביא לידי טירוף דעת רציני, שאז הטיפול הוא כמו שאר רפואות.

ב. אם בלא"ה אי אפשר לו למצוא משרה או עבודה הגונה, ויש בזה ממש משום כדי חייו ופרנסת בני ביתו.

ג. אם הקלקול באשה, והיא מגיעה ממשית לשידוך או לשלום בית, היות ותתגנה על בעלה.

כמובן אלו הן רק השערות לפי דעתי הקלושה, והבעיה נתונה לידי מורי דרך התורה לדיון ולפסק הלכה (נעם ו', עמוד רעג—רעה, מהרב ד"ר ישראל יאקאבאוויטש).

קירוב מיתה

בחולה נואש, אם מותר לפסוק מליתן לחולה אותם הסמים שמאריכים חיו, ולהניח לו למות בדרך הטבע ע"פ הרמ"א ביו"ד סי' של"ט סעיף א' שאם יש דבר שגורם עיכוב יציאת הנפש מותר להסירו משום דאין בזה מעשה כלל אלא שמסיר המונע. וכבר פלפלו הרבה בזה במאמרנו על נושא זה בהפרדס (כסלו תשי"ז). עכ"פ מה שכתבתי. שם הוא רק לבירור הלכה ולא למעשה. ובבעיה חמורה זו שלדאבוננו היא בגדר מעשים בכל יום אנו זקוקים להוראה צלולה ופסוקה ע"פ גדולי ההוראה (נעם ו' עמוד רע"ג מאת הרב ד"ר ישראל יאקאבאוויטש).

והרב גיסן טלושקין (באור המזרח גיסן תשכ"א עמוד 24) כתב בחולה מסוכן שאין רפואה למכתו, והוא סובל ממחלת סכרת, ואם נמנע ממנו הוריקות יכולים בזה לקרב מיתתו, מסקנתו שאסור לעשות כן. אין רשות לקרב מיתת החולה מטעם רחמנות, ויש למקרב דין רוצח. (נעם ד', שער הלכה ע' 16, מהר"י מסקין, הפרדס חשון תשי"ט, וראה בנעם ו' עמוד רפ"ט).

גופם. לצורך טיפול רפואי מותר לגעת בגוסס. (ציץ אליעזר חלק ח' סי' ט"ו פ"ג אות ט"ו, ע"פ השבו"י ח"א או"ח סי' י"ג, וחתם סופר יו"ד סי' של"ח).

שבילי הזרע

רבותינו ז"ל בבכורות מ"ד ב' אמרו ב' נקבים יש באדם, אחד מוציא שתן ואחד מוציא זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום, בשעה שאדם נצרך אם נקבו זה לתוך זה נמצא עקר.

ואנשי המדע הרפואי מלגליגין ואומרים שאין דבר זה מתאים אל המציאות. ובמשפטי עזיאל (תשכ"ד) סימן ו' דף ל"ב ב' מביא בשם הרב אורבך שכוונת רבותינו היתה על שני שבילין שבתוך הבטן סמוך לגוף, והרב עזיאל שם מסביר הדברים כך: האשכים הם יוצרים את הזרע ומבשלים אותו דרך שבילים דקיקים מאד שהם בגוף בשר הספוגי של האשך, ונחלקים לתאים מבדילים בין הצנורות הדקים.

יחד עם זה האשכים יוצרים הפרשה פנימית שהיא חודרת לתוך צנורות הדם ונשארת בגוף.

לעומת זאת יש עוד שני צנורות שנמשכים מהכליות ויורדים לתוך כיס השתן.

בסוף האשכים יוצא כעין כפתור קטן שהוא קשור בצנורות ארוכים

ועבים וחודרים לתוך חלל הגוף, עוברים ומתפתלים על גב שלפוחית השתן ויורדים לתוך צנור הנמשך משלפוחית הזרע שעומד בצד שלפוחית השתן ומתחברים אל צנור החד שבתוך הערמונה שנקרא פראסטאט ומשם מתחבר עם צנור השתן שהוא גם צנור הזרע, שני צנורות אלה סילון השתן ושביל הזרע נבדלים על ידי שערים דקים שהם מתכווצים ונפתחים בשעת פליטה על ידי כך אין שריר סילון השתן נפתח בשעה שהזרע זורם החוצה, וכן להיפך אין שריר שביל הזרע נפתח בשעה שסילון השתן יוצא החוצה ולזה כוונת רבותינו ז"ל.

ודבריהם אלה מפורשים במקום אחר שאמרו על תלמידיו של רב הונא שאיעקרו מפרקיה (יבמות סד). פירושם של דברים הוא שבמקרה של עצירות השתן עד שכיס השתן מתמלא בכל חללו, השריר של צנור השתן לוחץ מלמעלה על שביל הזרע ועוצר אותו לבלי הפליט החוצה אף בשעת תגבורת האביונה המינית, או שמתוך לחץ נפתח השריר של שביל הזרע ואז יוצא הזרע דרך שריר סילון השתן, וזה גורם לעקרות. ויש שהתנפחות כיס השתן גורם סתימת שביל הזרע לגמרי, ואז גשפך הזרע לשלפוחית הזרע אל סילון השתן ישר, ולא עובר אל תלולית הזרע, וזה שאמרו: ההוא עבדא דהוה בפומבדיתא איסתתם גובא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים (יבמות עד, ב), וכן פסקו הרמב"ם ושו"ע: נסתם שביל שכבת זרע וחזר לראות שכבת זרע במקום שמשתיין בו הרי זה פסול (ה' איסורי ביאה פט"ו ה' ר', ושו"ע אה"ע סי' ה' סעיף ו').

ולפי הדברים האלה התאמתו דברי רז"ל, ברוך שבחר בהם ובמשנתם שהם אמת ודבריהם אמת.

ובחזון איש אה"ע סימן י"ב אות ז' כתב וז"ל והנה כפי הידוע ע"פ הרופאים השבילין נכנסין לעומק בגוף ועוברין כמו חצי קשת עד שנכנסין לגיד ועוברין דרך הגיד חורעין לחוץ, ומדלא הוזכרו בגמרא ובפוסקים משמע דבמקום שהשבילין בפנים אינם בכלל פצוע דכא ואינו נפסל אלא אם נפצע ונגד בגיד וביצים וחוטין שבהם, אבל לא החוטין הפנימיים שבתוך הגוף, ואף אם מסתרס על ידי כריתת השבילין בתוך הגוף, מ"מ אינו נאסר בקהל, ודינו כשאר עקר וכסריס חמה, וכמש"כ תוס' סוטה כ"ו א' ד"ה אשת.

והנה בגמ' מבואר דהיו בגיד ב' שבילין אחד לקטנים ואחד לש"ן וכדאמר אסתתם גובתא דש"ן כ"ו וכן דנו במטיל מים בב' מקומות, וכן אמרו בכורות מ"ד ב' ב' נקבים יש בו באדם כ"ו, ובדבר זה נשתנו הטבעים ואצלנו אין בגיד אלא שביל אחד והזרע נכנס בגיד בראשו שסמוך לגוף, וכבר הביאו ת"ר ע"ז כ"ד ב' ד"ה פרה דברים שנשתנו.

וע"פ הנתוח בחולי עצירות השתן ע"י סתימת שביל השתן הבא מנפחת הבשר הידוע ולוחץ על צנור השתן וסותמו, ובשעת נתוח מוכרחים להפסיק גם שביל הש"ז המובלע בגוף, למש"כ אין בזה איסור סירוס דאורייתא רק דרבנן כמו שתיית כוס עיקרין, ובכל אופן הנתוח מותר משום ספק סכנה, ואינו נאסר לבוא בקהל.

ולהלן כתב עוד כפי שחקרתי מפי רופא אמר לי שאחוז גדול מהאבר משותף לשניהם אבל לא אמר שפרשת דרכים הוא סמוך לגוף, בכל אופן אי אפשר שיהא נקב במחיצה המבדלת ביניהם גורם להטיל מים משתי מקומות, אחרי שבאין מצנור אחד לבסוף, גם עובדא דגמ' ע"ה ב' לא משמע הכי, ושאלתי הדבר לרופא ואמר כי בספרי הנתוח יש אריכות איוו צורות שבאברים הן קבועות ואיוו עלולות להיות משתנות בדורות או במדינות, וכגון שכתבו תוס' ע"ז כ"ד ב' ד"ה פרה בעיגונייתא דורדא ועוד, ואפשר שהיה בדורות קדומים שביל הזרע נמשך עד הסוף ביחידים או בכולם, ולדידן מקום המשותף דינו כניקב גובתא דש"ז וכו'.

ובאוצר הפוסקים ח"א דף קסד ב' בהערה שמתחת לקו בשם מנתח ואורולוג מירושלם כתב שמקובל אצל כלל הרופאים בנתוח פורסטטה (1) לנתק השביל בכל נתוח, אולם הוא עצמו נוהג שלא לנתק בשום נתוח, ובשעתו שאל את בעל החזון איש וצ"ל איך לנהוג, והשיב כדי שיהא יותר בטוח מסיבוכים יש להפסיק תמיד, ועל שאלתו אם הרופא צריך להודיע להמנותח שנפסק השביל, השיב שאינו צריך. אולם למעשה אני נוהג גם כעת שלא להפסיק השביל, מפני שכעת עם המצאת אמצעי חיסון גוספים ותרופות חדשות, אין החשש לסיבוכים מדאיג כלום, שיש די אמצעים למנעם ולרפאם, ומצד שני הרי אין להיות בטוח מסיבוכים גם אם ינותק השביל הזה, לכן אין אני מנתקי, ואפשר לי לקבוע שלכה"פ בעשר שנים האחרונות אינני זוכר שום מקרה שאי ניתוק השביל גרם למנותח לאיזה שהם תוצאות לא טובות.

ובאוצר הפוסקים סוף חלק ט' דף קכ"ט כתב „ברם מנתח נודע מבי"ח גדול אחד מפה, הסביר שאמנם היתה תקופה שבצעו ניתוחי הערמונות בלי ניתוק שבילי הזרע, אבל נוכחו שבהרבה מהם קורים סיבוכים, חזרו לשיטה הקודמת, כן לנתק, אלא שאפשר לנתקם שם אחרי כריתת הערמוניות. ובחלקת יעקב ח"ב סי' כ"ב האריך הרבה בנדון זה, ושם בסוף אות ה'

(1) הוא בליטה כעין חתיכת בשר הנמצא תוך הגוף סמוך לכיס השתן ובו עובר צנור השתן מהכיס עד מקום מוצאו, וזה מהוה סכנה לכל הגוף או ספק סכנה, ויש, הכרח לנתח שם כדי לאפשר יציאת השתן.

הביא, שרופא מומחה היותר גדול בנתוח זה שטיפל בהרבה מאד מקרים כאלו, אומר, שלאמיתת הדבר הרבה פעמים אין צורך כלל להתוך בשבילים אלו שבתוך הפרוסטט לצורך הנתוח, ויש אפשרות לעשות הנתוח ולא לגרוע כלל בהשבילין, רק העובדא היא שחותכין השבילין מחדם שזולת זאת יוכל לצמוח איזה ריעותא בהנתוח.

ושם בטור א' מובא בשם רופא מנתח מומחה מבי"ח בפעיה"ק שהסביר דבלי ניתוק השבילין יש חשש זיהום כללי בגוף וסכנת מות, וכך אמנם נהג מנתח חרדי אחד כאן, אבל לפי כללי הרפואה הרי עם ביצוע הניתוח מוכרח מקודם להבטיח שלא יקרה שום סיבוך שיסכן את המנותח, ולכן נהגים לנתק, (גם שלפי הרוב הרי הסובלים ממחלה זו הם בגיל קשיש שאינם רגילים להוליד). ואמנם ניסו לנתח גם בלא ניתוק השבילים, ואפשר לומר שבחמישים נתוחים כאלה הרי בעשר מהם קרו סיבוכים, והוא עצמו טיפל במקרה כזה הרבה זמן עד שנתרפא.

על שאלתנו להרופא החרדי הנ"ל המשמש ג"כ כמנתח באותו בית חולים, למה נהג כך כיון שיש סכנה בדבר השיב, אמנם ישנם חילוקי דיעות בין הרופאים בזה ורובם ממליצים גם היום על ניתוק שבילי הזרע בעת ניתוח הערמוניות (פרוסטטה), כדי למנוע זיהום וכך הגורם לדלקת יתרת האשך, ולפעמים נוצרת דלקת זו גם כשנותקו שבילי הזרע, אלא שלפי רוב הסטטיסטיקות הרי שכחות הופעת הדלקת יותר גדולה כשאין מבצעים ניתוק שבילי הזרע, בכל זאת דעתי היא היות ובאמצעים ובתכשירים העומדים כיום לרשות הרופאים אפשר לטפל ולרפא דלקת זו בדרך הטבע, אינני רואה הצדקה בניתוק שבילי הזרע לשם מניעת התפשטות זהום, כל המקרים של דלקת זו שראיתי אחרי כריתת הערמוניות הן אחרי ניתוק שבילי הזרע והן ללא ניתוקם, גרפאו ללא קשיים מיוחדים אחרי ב' או ג' שבועות לכל היותר. לא ראיתי אף מקרה של דלקת יתרת האשך שהייתי קורא לו בשם פקוח נפש, (המדובר הוא בזמננו ובסבוך זהומי לאחר כריתת הערמוניות). ברצוני להוסיף, שבאספת רופאים כשהרצה רופא אורולוג ידוע על סבוכים לאחר כריתת הערמוניות, וכאשר הראה שלאחר ניתוק שבילי הזרע פחת גם הדלקות של יתרות האשכים, שאלתיו, האם אי פעם נתקל באיזו קושי רציני בטפול בסבוך זה, וענה לי בפני כל הרופאים בשלילה.

ובאוצר הפוסקים סוף חלק ט' דף ק"ל כתב האדמו"ר מלובאוויץ בזה"ל: בנוגע לניתוח הפרוסטטה, רובם ככולם של הרופאים כורתים (או מנתקים באופן אחר) כמה משבילי הזרע, ולא עוד אלא שמתחילים בזה (ניתוק השבילים) עוד קודם להנתוח עצמו, ובדברי עם כמה רבנים בעלי הוראה לא ידעו אשר יש

כאן מקום לשאלה... צריך עיון אם רוב הרופאים המנתחים יסכימו שלא לנתק כלל את שבילי הזרע, אבל בודאי רובם יסכימו שיבוא הניתוק בסיום הטיפול... ובנעם א' עמ' רמה—רסב מהרב ב. מ. בירג (אזרחי) מביא מהגרא"י אונטרמן בנתוח הפרוסטטט מקובל אצל הרופאים לכרות גם את צנור הזרע העובר דרך הפרוסטטט ועי"ז הופך האדם לעקר, ויש מן הרופאים שנוהגים שלא לכרות את הצנור הנ"ל בעת הנתוח. ואחר שהביא בשם החזו"א כנ"ל שאין בזה משום פצו"ד מסיק במקרה שאין סכנה, תלוי הדבר אם כוס של עיקרין אסור מדאורייתא, או אין להתיר אלא ע"י רופא נכרי.

ביצים שנתנפחו ונתחום, אי הוה פצוע דכה

מי שחלה בביציו עד שנתנפחו מאד, והרופאים אמרו כי שדי בהו תכלא ואין לו תעלה אלא אם יחתכו בציו וכן עשה אם מותר לגור עם אשתו, וכתב דפצוע דכה וכרות שפכה שעל ידי חולי במחלוקת הוא שנוי דלהרמב"ם חשיב כנעשה בידי שמים, והרא"ש ודעימיה סוברים דהוי כנעשה ע"י אדם, ולכן להרמב"ם כל שנעשה ע"י רופאים מסיבת חולי שיש בו סכנה לפי אומדן דעתם הואיל ואם בא להמלך בבי דינא אם לשמוע לעצת הרופאים ודאי דאמרינן ליה זיל ועשה כהוראתם שאפילו אם נאמר שאומדן דעת הרופאים היא ספק בכל זאת מצוה עליו לחוש אפילו לספק נפשות. נמצא איפוא שאין זה ע"י פשיעתו אלא לאונסו ובכגון זה לא פסלתו תורה, ומותר לבוא בקהל. אך למעשה צריכים אנו לחוש לסברת הרא"ש ודעימיה הסוברים דלא נקרא בידי שמים אלא ע"י ברד או רעמים וכיוצ"ב, וא"כ הוי ספק דפלוגתא, אך משו"ע אה"ע סי' ה' סעיף א' יש ללמוד דספק פ"ד לא גזרו רבנן לאוסרו לבוא בקהל, כיון שאין כאן מעשה איסור, ולכן באיש זה אפילו למ"ד שע"י חולי נקרא דנעשה ע"י אדם ודאי שאין כאן מעשה איסור הואיל ונעשה ע"י חולי וא"כ הספק הוא באיש זה אם הוא פ"ד לא גזרו בו לבוא בקהל, ועוד דכיון שלהרמב"ם אין כאן איסור פ"ד אם כופין אותו שלא כדין להוציא הוי בכלל גט מעושה, ועוד דמעיקרא דדינא רבים הם הסוברים כהרמב"ם ודעימיה ואף להתולקים עליו אפשר דידודו שאין להוציאה מיד, ולכן נראה להלכה שלא לכופו, אלא זאת חובתינו לומר להם שראוי לחוש לדברי האוסרים ולהתגרש או לכל הפחות להפרד מחיי אישות ולשומע יונעם. (משפטי עזיאל (תשכ"ד) סימן ה').

נתנפחו אשכיו ע"י סתימת שבילי הזרע

מי שנתנפחו אשכיו והוא סובל מזה מאובים איומים והרופאים שבדקוהו מצאו שזה נגרם על ידי שהזרע עובר בין עורקי הביצים ורפואתו היא לסתום

שבילי הורע, וכתב דיש להתיר פעולת נתוח זה על ידי קשירה סותמת שבילי הורע כדי להפסיק את דלקת והתנפחות שמסיבתם מדין חולה שיש בו סכנה שמותר להתרפא באיסורין, וחולי זה כפי מה שבארנו הוא בגדר חולי סכנה, דבר זה צריך להעשות בלא דחוי כיון שאין תקנה אחרת ובכל זמן שיעשה אותם הוא באיסור ולכן למה לדחות את הרפואה לעוד זמן. (משפטי עוזיאל (תשכ"ד) סימנים ז' ח').

ובשאלת משה (לרמ"ש וסרמן) סי' כ' הביא מהגרצ"פ פראנק בשאלתו במי שהיה זקוק לנתוח והוכרחו לחתוך לו חוטי הביצים ונסתרס אי מחויב לגרש אשתו, והשיב הנה רוב גדולי האחרונים הכריעו שאין זה בידי אדם ומותר לבוא בקהל, וכבר האריכו בזה גדולי הדורות דבניתוח הרופאים משום רפואה, ובפרט שהיה סכנה בדבר, אין מקום להחמיר.

נתוח בגוף להביא הביצה במקומה

מי שנולד כשביצה השניה היא בתוך הגוף וע"י נתוח תבוא הביצה למקומה, ולפעמים צריך לחתוכה לגמרי מן הגוף, מותר לעשות הנתוח, דדין הביצה שבגוף כבשר בעלמא, ואין בזה איסור סירוס ולא איסור פצוע דכא כשחתכין אותה לגמרי מן הגוף. (נעם ז', שער הלכה ע' שצו מתשר אגרות משה אה"ע סי' י"ב) 1.

נתוח האם

אשה שסכנה לה להכנס בהריון, אסור לסרסה ע"י נתוח האם. (נעם ז', שער הלכה, ע' שצו מתשר אגרות משה אה"ע סי' י"ג).
ומניעת הריון ע"י טבעת ברחם. ראה נעם ו', ע' רע"ב מאת ד"ר י. יאקאבאוויטש, וראה מזה באוצר הפוסקים דף קיד טור ג'.

הפלת העובר

מעוברת הסובלת מ"אדמת", והרופא אמר שיש מעין סכנה להעובר, והיא

1) ובאוצר הפוסקים חלק ט' דף ק"ל כתב שם האדמו"ר מלובאוויץ וז"ל כמה וכמה מקרים ישנם בילדים שביצה אחת נמצאת שלא במקומה והרופאים מטפלים בהורדתה לכיס, ויש עוד טיפול לבחון איפה נמצא הביצה השניה וכו', אשר לפעמים גם במקרים אלו מנתחים, ואופן הנתוח — לפעמים תכופות — קשור באיסור דאורייתא זכרות ונתוק וכו', אף שהטיפול אפשר שיעשה באופן אחר, ובכמה מקרים — באופן המותר גם לכתחלה, אלא שאין ההורים יודעים שיש כאן מקום לספק ולשאלת רב... כל האמור הוא גם בנוגע לטיפול בשבר שבכיס, בהוספה שזה נוגע לא רק לקטנים אלא גם לגדולים...

עדיין בתוך יום להריונה, אסור לה באיסור חמור להפיל העובר, ולדברי הרמב"ן גם בתוך ארבעים יום אסור, ומה שחוששין שמא תפגע מחלת האדמת בעובר, הנה זה לא מדיני פקו"נ הוא, כי לא שמענו שכדי להגן על העובר מפגיעה, יקפחו את חייו. (נעם ו', עמודים א—יא, מהגרא"י אונטרמן).

כשיש חשש שהעובר יוולד בלתי גורמלי ובעל מום, ישנם חילוקי דיעות בין הרופאים אם לעשות לה הפלה מלאכותית, ולהלכה אין לגרום הפלה, אם לא לצורך האם, ולא להולד, רק בתוך ארבעים יום, אפשר להקל. (נעם ו', עמודים לו—נו, מהרב מ. י. צווייג).

תרופות הורמונליות לנשים

בענין הפרעות בוסת, עקרות על ידי מחזור קצר, שע"ז אינן יכולות להכנס לעבור, לוח מחזור הדם וכיו"ב בנעם ח', עמודים רלח—רמח, מאת ד"ר י. לוי.

ראיית דם ע"י שפופרת

הצעת הרב ש. ז. אויערבך בנעם ז' לנשים שאינן יכולות להטהר במוקדם וע"ז נמנע מהן הריון אם אפשר לסדר שתראה דם בוסת, ע"י שפופרת של גומי שכל דמה יצא מחוץ לגופה דרך השפופרת ולא יהיה הדם נוגע כלל בבשרה, ראה שם אריכות בעמודים קלד—קעה. ובנעם ח' עמוד רעה כתב הרב הנ"ל שכל הדברים האמורים בקונטרס הנ"ל, הם רק בתור הצעה ולא חס וחלילה למעשה. וכן הרב מ. מ. כשר האריך בזה בנעם ח', עמודים רצג—שמט וכתב למסקנה אע"פ שלמעשה א"א להשתמש בה בנ"ד, אבל אפשר להשתמש בה לענין הורעה מלאכותית כשמוכרחים לעשות בזריקה בימי נדתה, שיש מחמירים, וע"י הצעה זו של שפופרת, אפשר להזריק באופן שלא תהא אז בימי נדתה. בדיקת הזרע אם ראוי להוליד. אין להתיר, רק שישמש עם אשתו בחדר סמוך להרפוא, ותיכף אחר התשמיש, יקח רופא מומחה מרחם שלה ע"י כלי מורע הבעל לבדוק. (נעם ג', שער הלכה ע' 18, מס' תפארת אדם אה"ע סי' פ"ו. וראה מזה באוצר הפוסקים חלק ט' עמודים פה—פט).

ובצפנת פענח (שו"ת תשכ"ה) סימן ו' כתב דאין להתיר, רק כשתטיל כיס במקור ובוה יראה להרפוא זה יש להתיר לצורך רפואה.

הזרעה מלאכותית

אחרוני זמננו ובדור שלפנינו דנו בארוכה ע"ד האשה שאינה יכולה להתעבר מבעלה בדרך האישות, רק ע"י הזרקה שלוקחים זרע מהבעל ומזריקים אותו לתוך רחמה של האשה וע"ז יכולה להתעבר.

א. בעיקר הדין אם להתיר בזה ואין בזה משום חשש הוצו"ל. בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רס"ח מתיר בזה בשעת הדחק אחר ששהו י' שנים ולא היו להם בנים ודעתו שאין בזה משום השחתה כיון שהוצאה זו היא על מנת שהורע יוכנס אח"כ לתוך רחמה של האשה כדי שתוליד. וכך נמשכו אחריו כמה מאחרוני זמננו. ויש מהמחברים שאוסרים (דברי מלכיאל ח"ד סי' ק"ו, תשובה שלמה ח"ב אה"ע סי' ד', משפטי עוזיאל אה"ע סי' י"ז) מפני שעכשיו הוא לבטלה.

ב. בימי נדותה, המהרש"ם שם והחזו"א (בהאיש וחזונו) והרב עבדיה הדיא כתבו שאין לעשות כן בימי נדתה. והרב מינצברג כתב דנראה להתיר אם א"א בענין אחר אחר טבילה מטומאת גדה מן התורה ולפני ספירת שבעה נקיים באופן שהם מדרבנו וכן התיר בזה הרב ש. ז. אויערבך. (וראה עוד בנעם ח' עמוד שמ"ט מהר"מ כשר). וכן דנו בזה האחרונים אם נחשב כבנו של גותן הזרע, ואם קיים בזה מצות פריה ורביה.

ג. יש מאחרונים המתירין גם מזרע איש אחר, ורבים אוסרים. וגם י"א שהולד הוא ספק ממזר, אך אינה נאסרת לבעלה. ויש מי שדן אם מילתו דוחה שבת שאינו בכלל אשה כי תוריע (הרא"י גיימרק).

ד. ואם הורע מנכרי יש האומר שאף שמכוער הדבר לעשות כן, אולם האשה אינה מתחללת, וחייב הבעל להפריש מאשתו שלשה חדשים קודם התורעה הראשונה, עד שלשה חדשים אחר ההורעה האחרונה ואינו נוהג בזה דין מעוברת ומינקת חברו (הרש"ז אויערבך). (ראה על כל זה, בנעם א', עמודים קיא—קנג לקט מהמחברים מהרב ד. מ. קרויזר, ובעמוד קכ"ד (בענין זרע איש אחר) ובעמודים קכה—קכח מהרב מ. מ. כשר (וע"ע לו בנעם ח' ע' שמט ברואה ע"י שפופרת). ובעמוד קכט מהרב י. ז. מינצברג בענין זרע בעלה ובימי נדותה. ובעמודים קל—קלו מהרב עבדיה הדיא בורע בעלה להחמיר, ובזרע איש אחר, דנאסרת על בעלה, והבן הנולד יש בו יחס ממזר. ובעמודים קלח—קמב מהרב מ. א"ל שפירא אם נחשב כבנו, ובעמודים קמג—קמד מהרב גיימרק לענין זרע בעלה להתיר בפשיטות, ובזרע איש אחר, דאין חשש ממזרות, רק שיהיה ידוע מי הוא בעל הזרע, אם הוא בעצמו אינו ממזר. ובעמודים קמב—קסו מהרב ש. ז. אויערבך בורע הבעל להתיר, ובשל איש אחר אסור, וגם נראה דהוא ספק ממזר אבל אינה נאסרת על בעלה. חרע נכרי אף שמכוער הדבר אולם הולד א"צ גירות והוא ישראל גמור בלא חשש ממזרות ואף לא פגום לכהונה. ובנעם ו', עמודים רצה—רצט מהרב ב"צ פירר בורע איש אחר, ובנעם ו' עמוד שפה מהרב אשר פויכטוונגר, ובשער הלכה עמוד שצה משו"ת אגרות משה א"ע סימן י' בורע איש אחר. ובנעם ח' עמוד רע"א מהרב"צ פירר

תשובה להרב פויכטוונגר). וראה עוד באוצר הפוסקים חלק ט' דף י"ט, ודף כ', ודף פ"ט ודף קכ"ז.

סירוס עגלים

ע"ד העגלים שרוצים לפטמם, אם מותר להעלות את האשכים ולקשור את שקית האשכים למטה שזה מביא לידי ניוון כח התולדה ובסופו מביא לידי עקרות או שיש בזה משום סירוס.

וכתב שאינו מוצא צד היתר בזה שיש בה מעשה סירוס בידים בהעלאת האשכים וקשירת הכיס שבה מתחילה פעולת הסירוס והולכת ונמשכת עד התנוגות גמורה של כח התולדה וזה חמור מגורם סירוס לפי שהוא מעשה סירוס ממושך והוא בכלל לא תעשו בארצכם. (משפטי עזיאל (תשכ"ד) סי' ח').

סירוס עופות

ע"ד סירוס תרנגולים ע"י מומחה שזורק בגופם סם שלא באברי הזרע ועי"ז נעשים שמנים ביותר וכתב דאסור אף אם עושה שלא באברי המין שגם גורם לסירוס כגון משקה כוס עיקרים אסור מה"ת אף בשאר מינים ועכ"פ לדברי הכל אסור מדרבנן, ולכן איני רואה בזה שום צד היתר. (משפטי עזיאל (תשכ"ד) סי' ט'). וע"ע באוצר הפוסקים ח"א דף ק"ס ג—ד תשובת הגרצ"פ פראנק ז"ל להחמיר.

נסיונות מדעיים בגופות בעלי חיים. מותר, כיון שיש בזה תועלת לבני אדם... ומכל שכן להצלת חיי בני אדם על ידי נסיונות אלו, אין כאן דין של צער בעלי חיים (נעם ה', עמודים קפח—קצד מהרב נ. צ. פרידמן).

עניני מילה

מילה ע"י הרדמה. מותר למול על ידי הרדמה, אפילו הרדמה כללית שלא מרגיש שום כאב. (נעם ג', שער הלכה עמוד 12, משו"ת לב אריה סי' י"א).

מילה שלא בזמנה במקרה של נתוח

תינוק שהגיד שלו עקום, ונקב הגיד לא היה בראש הגויה, והרופאים מציעים להמתין עד שיהיה בן שלש כדי לנתחו אח"כ ולעשות הנקב בראש הגויה, ולסתום ע"י הערלה את הנקב, יש להמתין ולדחות את המילה (נעם ג', שער הלכה עמוד 15, משו"ת לב אריה סי' מ"א, ובנעם ה', עמוד שי"א משו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' כ"א כ"ב). אולם שם בנעם ה' עמוד ש"ו כתב הרב ח. ז. חרל"פ שבעובדא כזו הביעו הרופאים חו"ד לחכות עד גיל שנתים וחצי,

והמהל הרב ד"ר יצחק חזן מת"א לאחר שבדק את הילד והגיע למסקנה שלא יאונה לילד כל רע ע"י המילה ויוכל להוליד, מל אותו בעצמו בזמנו. נמשכה ערלתו, אם למולו ע"י גוי. הנולד מהול והטיפו לו דם ברית, וכשנתגדל נמשכה ערלתו, אסור למולו ע"י גכרי, וגם אם נימול כדון ואח"כ נמשכה ערלתו ג"כ אינו נימול אלא ע"י ישראל, מדרבנן (נעם ג', שער הלכה עמוד 12, משו"ת לב אריה סי' י"ז).

מציצה. מותר לדחות את המילה אם הנהלת בית החולים אינה מרשה לעשות מציצה, אבל אין לדחותה כשמניחים לעשותה ע"י כלי זכוכית או ספוג, הגם דבלא"ה חלילה להקל לעשות מציצה בכלי זכוכית או ע"י ספוג, ואם היתה המילה שלא בזמנה ע"י שהיה התינוק חולה, יותר טוב להמתין עד שיבוא התינוק לביתו ולעשות המציצה בפה דוקא. (נעם ה', עמוד שיא—שיב משו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' ג').

ובשו"ת הר צבי להגרצ"פ פראנק זצ"ל סי' רי"ד אחר שהביא בשם הח"ס והמהר"ץ חיות שהקילו ע"י ספוג, כתב הנה גם בזמן הזה דשכיחי מחלות ע"י מציצה בפה, מאן דמיקל לעשות המציצה ע"י שפופרת של זכוכית לא משתבש אם עושה כן מפני שיש חשש, אבל המציצה ע"י שפופרת לאו כו"ע גמירי וצריך להתלמד אצל אומן כיצד לעשות המציצה באופן המועיל.

„קונטרס הרפואה" הנ"ל, נערך בשעתו משמונה כרכי נועם.

אנו נותנים כאן שמות המאמרים הדנים בעניני רפואה המופיעים בכרכי נועם ט—י, ואלו הן:

הפלת עובר באשה חולנית — הרב י. י. וויינברג (נועם ט, עמ' קצג—רטו)
 המציצה בפה לאור הרפואה — ד"ר י. לוי (שם, עמ' רפה—שא)
 לבעית הרופאים בשבת — הרב משה פינדלינג (שם, עמ' שנב—שנז)
 ניתוח הרהם — הרב יהושע משה אהרונסון (נועם י, עמ' כג—לב)
 הפריה מלאכותית — הרב שמואל אהרן יודלביץ (שם, עמ' נז—קג)
 מילת התינוק הירוק — ד"ר יעקב לוי (שם, עמ' קסח—קעט)
 מלח שהוציאו ממנו הסאדיום למליחת בשר עבור חולה —
 הרב יצחק אייזיק ליעבעס (שם, עמ' קפ—קפז)
 לברור המונחים חדר, פרודור ועליה —
 ד"ר ישראל מאיר לוינגר (שם, עמ' קפח—קצא)